

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. - К. : АЛД, 1998.
2. Бейкер К. Теория семейных систем М. Боуена: [Ст. амер. психолога] // Вопросы психологии. - 1991. - №6. - С. 155-164.
3. Большой психологический словарь / Сост. и общ. ред. Б. Мерещяков, В. Зинченко. - СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2003. - 672 с. (Проект "Психологическая энциклопедия").
4. Варга А.Я. Системная семейная психотерапия: Краткий лекционный курс. - СПб.: Речь, 2001. - 144 с.
5. Волкова А.Н., Трапезникова Т.М. Методические проблемы диагностики супружеских отношений // Вопросы психологии. - 1985. - №5 - С. 110-116.
6. Елизаров А.Н. Основы индивидуального и семейного психологического консультирования. Учебное пособие. - Москва, 2003. - 335 с.
7. Желдак И.М. Искусство быть семьей. Практическое пособие. - М., 1998. - 75 с.
8. Кабанов М.М., Личко А.Е., Смирнов В.Н. Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. - Л., 1983. - 310 с.
9. Калашник Т.И. Метод позитивной психотерапии в групповой и индивидуальной психокоррекции. - Одесса - Черкассы - Висбаден, 2000. - 73 с.
10. Ковалев С.В. Психология современной семьи. - М.: Просвещение, 1988. - 185 с.
11. Кравець В.П. Психология сімейного життя: Навч. пос. Част. I. - Тернопіль, 1995. - 696 с.
12. Кравець В.П. Психология сімейного життя: Навч. пос. Част. II. - Тернопіль, 1995. - 696 с.
13. Левкович В., Зуськова О. Методика диагностики супружеских отношений // Вопросы психологии. - 1987. - №4. - С. 128-134.

The article examines a concept "family", its features and functions, - as the basic socialpsychological phenomenon in education of child and his becoming as personality.

Keywords: family, development, education, functions of family, relations, individual, personality, becoming, task forces.

Отримано: 14.03.2010

Рівні спілкування в тілесному просторі особистості

У статті досліджена сутність спілкування особистості на основі теорії М.О.Бернштейна про рівневу організацію побудови рухів, простежується динаміка природи, характеру та функцій тілесних аспектів спілкування на різних етапах побудови рухів. Теоретичний аналіз структури спілкування охоплює рівні тонічного та локомоційного прилаштування, тактильної взаємодії, наслідування, ролєвої та смислової міжособистісної взаємодії в тілесному просторі. Подано результати дослідження динаміки рівнів спілкування учасників танцювально-психомоторного тренінгу.

Ключові слова: "рівні спілкування", "тілесний простір", "ієрархія рухів", "динаміка рівнів спілкування особистості".

В статті досліджено сутність об'єкції особистості на основі теорії Н.А.Бернштейна об урівневу організації побудови рухів, простежується динаміка природи, характеру та функцій тілесних аспектів об'єкції. Теоретичний аналіз структури об'єкції охоплює рівні тонічного та локомоційного пристраювання, тактильного взаємодія, подражання, ролєвого та смислового міжособистісного взаємодія в тілесному просторі. Подано результати дослідження динаміки урівневу об'єкції учасників танцювально-психомоторного тренінгу.

Ключевые слова: "уровни об'єкції", "тілесне простор", "ієрархія рухів", "динаміка урівневу об'єкції особистості".

Постановка проблеми. Вивчення проблеми спілкування має давні традиції, пов'язані з працями В.М. Бехтерева, Л.С. Вигоцького, В.М. Мясіщева, С.Л. Рубінштейна та ін., які розглядали спілкування як важливу умову психічного розвитку індивіда, формування його особистості.

Природа спілкування, його індивідуальні особливості, механізми протікання і зміни стали предметом вивчення філософів і соціологів (І.С. Кон, Б.Д. Паригін), психолінгвістів (О.О. Леонтьєв, В.Ф. Петренко), представників соціальної психології (Г.М. Андрєєва, Б.Ф. Ломов, Б.Д. Поршнев), педагогічної і вікової психології (О.О. Бодальов, Я.Л. Коломінський, М. І. Лісіна, В. С. Мухіна). Як специфічна форма взаємодії індивіда з іншими людьми, спілкування розглядається в працях К.О. Абульханової-Славської, О.В. Запорожця, Б.Ф. Ломова та ін. [1; 13]. Будь-яке людське спілкування відбувається на глибинній

діалектиці відмінностей партнерів та їхнього прагнення до єдності. Наявність партнерства передбачає взаємний вплив людей один на одного, взаємну оцінку, корегування мети спілкування та поведінки, очікування схвалення чи заперечення своїх дій, формування нових відносин, можливості зміни особистісного сенсу спілкування [6; 9]. Такий підхід дозволяє виділити основні критерії спілкування в єдиному особистісному просторі партнерів, які мають тілесні відносини.

В деякій мірі така постановка проблеми дозволяє В.М.Мясищеву розмежувати зовнішню і внутрішню сутність спілкування. До першої відноситься здатність висловити ставлення до партнера, до другої – система відносин людини з оточуючим середовищем. Таким чином, у внутрішньому просторі спілкування можна виділити тілесну взаємодію суб'єктів, в якій виражаються відносини людей з їхньою різною активністю, вибірковістю, позитивним чи негативним характером. Спілкування диктується життєвою необхідністю, відповідає природі людини, а його характер, активність, тип визначається відносинами та містить моторний компонент [9].

О.О. Бодальов зазначає, що спілкування – це переплетіння відносин його учасників між собою, ставлення до спільної діяльності, її результатів [4]. Взаємозалежність спілкування, відносин і взаємодії розглядається також у дослідженнях О.В.Киричука. Автор характеризує індивідів як таких, що відповідають процесу об'єднання (співпереживання) чи роз'єднання (суперництво) [11].

Вагомим для нашого дослідження є визначення спілкування, як взаємодії двох людей, спрямованої на узгодження та об'єднання зусиль з метою налагодження відносин і досягнення загального результату. Засобами процесу спілкування є різні знакові системи, перш за все, мова, а також жести, міміка, пантоміміка. Контакт між людьми в процесі спілкування відбувається в єдиному просторі дії, в якому учасники комунікації насичують цей простір тілесними контактами, з яких саме і починається особистісна взаємодія.

Характерним для вітчизняної психології є змістовний розгляд різних типів взаємодії учасників спілкування: перцептивний, стереотипізація, каузальної атрибуції й емоційної регуляції [13]. Але, попри велику кількість досліджень змісту та структури спілкування, його функцій та механізмів, бракує досліджень стосовно ролі тілесного компонента особистісної взаємодії у спілкуванні. Наразі розв'язання цієї проблеми залишається в полі зору західних психологів і психотерапевтів. Так, за твердженням Г.Ріццорі, простір взагалі є передумовою спілкування та полем специфічних відносин, а також змістом спільної діяльності особистості, спрямованої на задоволення життєвих інтересів, потреб, безпеки [12].

Отже, розробка засобів корекції та оптимізації спілкування є досить актуальним завданням психологів-практиків, виступаючи важливою умовою оптимізації спільної діяльності людей та їхніх відносин. Одним із ефективних шляхів оволодіння різними способами спілкування виступає танцювально-психомоторний тренінг, який ґрунтується на концепції рівневої побудови рухів у тілесному просторі.

Метою статті є виділення рівнів спілкування як об'єкта дослідження та проведення аналізу конгруентності ієрархії побудови рухів у тілесному просторі та міжособистісної взаємодії учасників танцювально-психомоторного тренінгу.

Задачі дослідження: 1) теоретичний аналіз змісту і структури спілкування в тілесному просторі особистості; 2) виділення рівнів спілкування згідно з ієрархією побудови рухів у тілесному просторі; 3) розробка принципів рівневої будови спілкування.

Дослідження проводились на основі авторської програми “Танцювально-психомоторний тренінг як засіб особистісного розвитку”. Методологічну базу програми складають теорія рівневої побудови рухів М.О.Бернштейна та тілесно-орієнтована психотерапія [2; 19].

Нами було висунуто **припущення:** ієрархія побудови рухів в індивідуальному тілесному просторі особистості відповідає соціальним ситуаціям та відчуттям, що виникають в результаті реакції на ті чи інші ситуації. Міжособистісна взаємодія може розглядатися на різних рівнях спілкування, які постають у вигляді алгоритму внутрішньої психічної активності, що виражається в психомоторних діях. Подібний аналіз можна здійснити лише в рамках тілесно-орієнтованої методології на основі теорії рівневої побудови рухів М.О.Бернштейна з допомогою методу танцювально-психомоторного тренінгу.

Розробка проблеми. Спілкування, як і більшість психологічних функцій, має складну будову, що включає біологічні і соціальні (психологічні) компоненти. Спілкування є цілісним у своєму прояві, ці складові тісно взаємопов'язані – будь-який їхній поділ умовний, штучний. Однак у випадку виникнення порушень спілкування, такий поділ допомагає визначити рівень проблеми і намітити шляхи її корекції [6; 8].

Першим психологом, в працях якого дається тлумачення “тілесного Я” в структурі психічного, був У.Джемс. В структурі особистості автор виділяє три елементи: “фізичне Я”, “соціальне Я” та “духовне Я”. Такі ж елементи структури особистості можуть називатися рівнями [5].

Проводячи теоретичний аналіз теоретичних напрямків досліджень образу фізичного Я в психології, К.Т.Соколова наводить рівневу класифікацію Р.Шонца, в якій “тілесне Я” виступає в якості етапу розвитку самосвідомості людини – становленні тілесної ідентичності. Відправним пунктом у спілкуванні особистості з оточенням виступає, перш за все, власне тіло, оскільки через засвоєння тілесного досвіду відбувається відокремлення себе від загальної просторової картини світу як активного суб’єкта [13].

У танцювально-психомоторному тренінгу рухова діяльність будується на основі теорії рівневої побудови рухів М.О.Бернштейна [2]. Виходячи із цієї концепції, ми розглядаємо танцювальні дії не як простий ланцюжок деталей, а систему, що будується за законами ієрархії й субординації побудови рухів. Запропоновані М.О.Бернштейном рівні побудови рухів можна розглядати значно ширше – як рівні психічного функціонування й психічного реагування людського організму [7; 8; 15]. Грунтуючись на рівневій побудові рухів, у танцювально-психомоторному тренінгу ми розглядаємо за допомогою танцю психологічну структуру спілкування – норма, проблема, діагностика, можливі шляхи корекції. Одночасно здійснюється груповий психоаналіз емоційного реагування й поведінки учасників тренінгу [17].

Ми дотримуємося думки, що в основі багатьох проблем спілкування особистості лежить порушення сприйняття свого тіла: втрата почуття рівноваги, простору, утримання пози, ваги, а також усвідомлення мети й спрямованості рухів. Виходячи з даної концепції, конфлікти спілкування, емоційного реагування й поведінки – вторинні, тоді як первинними за своїм походженням виступають тілесні проблеми [8; 10; 18].

В сучасній танцювальній психотерапії відбувається перенос акцентів з використання танцю як засобу психофізичної регуляції на його використання як засобу встановлення, підтримки та корекції міжособистісних стосунків. Центральним питанням є розширення підходів до реалізації саморозвитку особистості [7]. Введення поняття “тілесний простір” у контекст танцювально-психомоторного тренінгу обумовлено аналізом факторів, що визначають гармонізацію душі й тіла людини в особистісному розвитку. Тілесний простір являє собою цілісність людини як суб’єкта танцювальної діяльності, де тіло виступає ядром психіки, а тілесність включає спосіб життєдіяльності організму. В ході танцювальної діяльності суб’єкт здійснює танцювальні дії в середовищі (орієнтація, локомоція), та водночас дії із своїм тілом, яке виступає як засіб виразу переживань, потреб, здібностей [16; 18].

Сутність спілкування в танці полягає у взаємодії суб’єктів в спільному тілесному просторі. За таких умов відбувається спільне створення власних рухових дій, вироблення рухових шаблонів, схем, стереотипів руху. Отже, танець стає специфічною мовою рухів, жестів, міміки, яка має свої закономірності та принципи. 1-й принцип – повторюваність. В мові танцю обов’язкове ритмічне повторення мотиву і малюнку руху протягом декількох музичних фраз, речень, періодів; 2-й принцип – зміна темпу й ритму повторення мотиву й малюнку танцю; 3-й принцип – розгортання, розвиток руху; 4-й принцип – просторове ускладнення мотиву і малюнку танцю.

Дотримуючись виділених принципів побудови танцювальної комунікації, нами досліджено механізми конгруентної взаємодії рівнів активності в побудові рухів у межах тілесного простору особистості.

Коротка характеристика рівнів побудови рухів

Рівень А – рівень цілісного тонічного підстроювання, тонічної регуляції, який забезпечує не тільки тонус нервово-м’язового апарату, а тонічну активність усього організму. Провідна аферентація рівня (від лат.afferens – що приносить) – це глибока чутливість і вестибулярне сприйняття положення тіла щодо сили ваги. Еферентна відповідь (від лат.efferens – що виносить) – це вихід на тонічну регуляцію тіла [2].

Спілкування рівня А – це тактильна комунікація на дуже близькій відстані з опорою на глибоку чутливість – спільне прилаштування, тонічне об’єднання двох тіл. Зворотний зв’язок у спілкуванні цього рівня формується з опорою на глибоку чутливість. Якщо ми не зчитуємо тонічну відповідь з тіла, на яке впливаємо, якщо не відбувається тонічного об’єднання, ми відчуваємо невдоволення, навіть страх (страх неприйняття, відчуження). Проблема спілкування цього рівня виявляється в тому, що не формується тонічне підстроювання двох тіл, які беруть участь у спілкуванні: вони не взаємодіють один з одним, залишаються роз’єднаними [6; 8].

З нашого досвіду роботи можна відзначити, що в тренінговій групі рухи в контакті у парах, притискаючись один до одного тією або іншою частиною тіла, викликають єдиний емоційний настрій, близький до рівня афективної пластичності [10]. Партнери зчитують інформацію тонічної взаємодії, спираючись на глибоку чутливість тіла. Ми вважаємо, що в результаті корекційної роботи з використанням танцю, відбувається стимуляція глибокої чутливості, вестибулярного сприйняття, що приводить до зниження почуття непевності, зменшення відчуженості, появи можливостей активної соціальної взаємодії. Корекційна робота будується з використанням

вправ і танцювальних рухів, спрямованих на пізнання тіла, усвідомлення його частин, ваги, розвиток почуття простору. Для впливу на глибоку чутливість тіла використовуються рухи, які активізують м'язи спини – розтягування, скручування та ін. У першу чергу, клієнтові потрібно дати можливість відчутти своє тіло через тактильну взаємодію, відновити психомоторну активність організму, наповнюючи його відчуттями глибокої чутливості з одночасним відновленням психологічного почуття довіри.

Рівень В – рівень взаємодійного спілкування, рівень синергії і штампів з провідної аферентацією власного тіла. Рівень В – рівень психічного реагування, для якого має значення нюх, дотик, зір і слух. Він керує основними локомоціями, цілісними переміщеннями (підйом голови, повороти тулуба, повзання, ходьба тощо), підпорядковуючи собі тонічну регуляцію рівня А. Всі рухи рівня В добре й легко виконуються із заплученими очима, оскільки вся система аферентації цих рухів прив'язана тільки до власного тіла [2].

Спілкування рівня В – об'єднання в русі, володіння й зчитування тілесного спілкування, руху в групі, занурення в тілесні відчуття (обійми, штовхання, поглажування). Зворотний зв'язок у спілкуванні на рівні В виражається у контактних рухах: пригорнутися й відштовхнутися у відповідь (англ. push – штовхнути, pull – тягти). У роботі з партнером танцюристи провокують один одного на виконання відповідних рухів, і це дає можливість “зчитувати” стан один одного. Корекція спілкування на цьому рівні йде через спільний рух – тіло до тіла, рука в руці. Групові танці в колі, пересування гуськом (ламбада, летка-єнька). Отримавши досвід спілкування на рівні В, клієнт зможе самостійно будувати простір спілкування.

Рівень С – рухи на рівні просторового поля. Аферентний синтез поєднує всі види рецепції нашого тіла: тактильну, пропріо-рецептивну, вестибулярного апарату, нюху, дотику, зору й слуху. Всі ці модальності сприймаються “тут і зараз”, зливаються з пам'яттю, утворюючи єдиний образ просторового поля. На рівні С будуються й усвідомлюються цілісне сприйняття власного тіла як одного з варіантів простору. Виникає свідомість “Я” і “ТУТ”. На цьому рівні вводяться в регуляцію кисть і пальці руки, з'являється вказівний жест, наслідувальні рухи, виразна міміка стає усвідомленою. Симптоматичним для цього рівня побудови є погляд очі в очі. З'являється активність, заклик до спілкування, яке завжди відбувається в межах єдиного поля спілкування, в єдиному просторі, тут і зараз [2; 8].

Спілкування на рівні С стає можливим не тільки на близькій, але й на віддаленій відстані. Увага в спілкуванні просторового поля –

це не тільки увага двох людей, звернена один до одного, а спільна увага до єдиної мети в просторі: спільна дія – загальний танець, танець-гра, що включає низку дій і демонстрацій, танці-наслідування рухам тварин. Основний шлях розвитку навичок рівня С – це наслідування й закарбування. Під час корекційної роботи в парах відпрацьовується здатність утримувати прямий погляд, мету руху в просторі; розвивається взаємодія із простором партнера; вказування очима на напрямок руху. Використовується промальовування простору, протанцювання різних рухів у колі, в парах, танець-караоке. Можна намалювати схему тіла, лінії рухів, які передають конфігурацію відчуттів, тому що вони допомагають “приборкати” простір і час. Всі корекційні заняття з розвитку рухів рівня просторового поля повинні проходити в межах чіткого, ритмічно організованого середовища – це й часовий ритм, і просторовий, і ритмічне тло занять.

Рівень D – спілкування рівня дій, образів, правил і схем. Рівень D майже монополює належить людині, звідси ми входимо у сферу інтелектуального розвитку. Дії рівня D вибудовуються в людини через закарбування й через навчання, тобто формуються прижиттєво, легко автоматизуються, можуть виконуватися майже несвідомо. Сприйняття й рухи рівня D – це погляд на ситуацію неначе збоку: спочатку подумати, потім робити. І в аферентному синтезі, і в еферентній відповіді рівня D панує схема. На рівні D відбувається добудовування цілісної ситуації до знайомої нам схеми. Ці вроджені схеми ситуацій близькі до архетипів К.Г.Юнга. Плануючи дії рівня D, ми заздалегідь уявляємо собі очікуваний результат, “потрібне майбутнє”, де ціль не видима, але передбачувана. Дії виконуються спочатку подумки, на цьому рівні руху включається воля [6].

При визначенні меж на рівні просторового поля, виявляється цікава психологічна особливість: межі простору переносяться в область поведінки, спілкування, моральності. Такий самий перенос ми спостерігаємо також під час вибору: вибір дій, ритму, рішень, вчинків.

З рівня рухів D визначається домінуюча півкуля в рухах, починається етап формування знакової системи рухів. М.О.Бернштейн до символічних актів рівня дій D відносить слово, звук та інші знаки. Ми б додали до цього списку символічні жести, танцювальні рухи, лінії рухів. Поведінка на рівні D повністю, соціально визначається правилами й нормами тієї групи, у якій перебуває людина: людина інстинктивно прагне підлаштуватися під вимоги групи, бути “як всі”. Рівень D – рівень стереотипізації. Танцюрист запам'ятовує зразки танцювання в схемах-композиціях, відпрацьовує їх, уважно відстежуючи реакцію навколишніх людей [18; 19].

Робота з корекції рухів і спілкування рівня D завжди повинна проходити усередині цілісної ситуації. Ми протанцюємо зрозумілі учасникові ситуації “Мое життя”, “Моя проблема” “Мій звичайний день”, “Свято в моєму житті” тощо. Ритм рівня D – це вже мелодія, що поєднує цілісну ситуацію в танці. Для корекції руху й спілкування рівня дій D рекомендується: планування й складання схем, композицій; використання ситуації вибору: “Ти будеш танцювати в швидкому або повільному темпі музики?”; розведення дій у часі (танець у групах); розбивка рухів на окремі елементи, засвоєння окремих танцювальних дій (ходьба, робота стегон, витягування тулуба); протанцювання моделей поведінки в різних ситуаціях, протанцювання сюжету, події в групі, розподіл ролей; побудова образу предмета, протанцювання образних ситуацій.

Рівні E – група інтелекту. Якщо розглядати рівні побудови рухів ширше – як рівні психічного реагування, то до рівнів E можна віднести всю інтелектуальну діяльність людини. На рівні E відбувається відрив від ситуації, яка реально сприймається, – аферентний синтез і еферентна відповідь можуть формуватися подумки. Ми виходимо на рівень трансцендентальності, коли цілі, дії, мислення можуть бути ніяк не пов’язані з мінливими потребами людини. Тіло може відриватися від реального образу: з’являються абстрактні поняття, метафори, що характеризують рухи тіла (“руки-змії”, “пластилінова спина”, “гумові ноги” тощо) [2].

Спілкування на рівні E – символічне усвідомлення себе як істоти мислячої. Таким символом стає поняття “Я”. Виконання рухів танцю на рівні E йде вже не тільки за рахунок практичного неусвідомленого закарбування й повторення дій, але, головним чином, за рахунок розуміння. Танець стає тією мовою, що виходить за межі культурного простору людини, стаючи зрозумілим будь-якому глядачеві. На рівні E стає можливим зображення танцю при повному зануренні в уявну ситуацію. Основний рівень спілкування на рівні E – танцювальна мова: рухи поєднуються в слова, фрази, розповіді. Спілкування на рівні E розвивається на основі об’єднання за інтересами: танцюристи спілкуються на основі мислимого ідеального змісту. Танець перетворюється в ідею, в його ідеальному просторі відбувається щире спілкування, підкріплене позитивними емоціями, катарсисом [18].

На рівні E вибудовуються схеми поведінкового впливу на інших людей, з’являється оцінка себе, своїх думок, емоційна оцінка власних рухів. Позитивні емоції на рівні E підкріплюють групове спілкування й бажання пізнавати, учитися, удосконалюватися, з’являється інтелектуальне об’єднання, що супроводжується співпереживанням, співчуттям, розумінням емоційного світу іншої людини. Тут можна

заздалегідь спланувати емоційний вплив на глядачів. Над рівнем E правила й норми суспільства вже не владні, поведінка на рівні інтелекту вже практично не залежить від думки й оцінки навколишніх, а визначається думкою, поняттями, поглядами безпосередньо самої особистості. Починаючи з рівня E, людина може будувати себе сама, вона виходить з-під контролю соціального простору, розширюючи межі тілесності, вона черпає ресурси зі свого тілесного “Я”.

Корекція соціальної взаємодії на рівні E припускає використання театралізованих ігор і танців, які дають можливість брати на себе яку-небудь роль, дають можливість подивитися на себе з боку. Крім того, танець допомагає становленню різних аферентних синтезів (гештальтів сприйняття), різних схем або патернів поведінки; формуванню виходу на нові, менш стереотипізовані шляхи дії й контролю; об’єктивної оцінки своїх дій, через відстеження реакції глядачів у групі [10; 16; 17; 18].

Висновки. Спираючись на динаміку психічної активності особистості в процесі побудови рухів у тілесному просторі, ми виділили принципи рівнів спілкування: 1) принцип тонічного підлаштування; 2) принцип локомоторної взаємодії в єдиному просторовому полі; 3) принцип наслідування та закарбування рухів і дій; 4) принцип стереотипізації дій; 5) принцип ритмічної та часової організації просторового поля; 6) принцип символічного усвідомлення особистості як цілісності духовного й тілесного.

Отже, динаміка становлення рівнів спілкування в тренінгу виводить учасників на той рівень особистісного розвитку, коли людина стає самодостатньою у своїй презентативності, в умінні спілкуватися легко й природньо, не порушуючи особистісну гармонію. Напрямами подальшого дослідження рівнів спілкування у тілесному просторі особистості є розробка тренінгових програм для різних категорій людей, які професійно пов’язані з процесом спілкування (педагоги, лікарі, керівники організацій тощо).

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности. – М., 1980. – 336 с.
2. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активности. – М., 1990.
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
4. Бодаев А.А. Восприятие и понимание человека человеком. – М.: Изд-во МГУ, 1982.
5. Джемс У. Психология // Психология самосознания / Под ред. Райгородского Д.Я. – Самара, 2000. – С.7-34.
6. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. – М., 2001.

7. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии. – М., 1973.
8. Максимова Е. В. Уровни общения. Причины возникновения раннего детского аутизма и его коррекция на основе теории Н.А.Бернштейна. – М.: Изд. “Диалог-Мифы”, 2008. – 288 с.
9. Мясичев В.Н. Психология отношений. – Москва-Воронеж, 1995.
10. Никитин В. Н. Энциклопедия тела. – М., 2000.
11. Основы психологии: Підручник/ За заг. Ред. О.В.Жиричука, В.А.Роменця. – 2- вид., стереотипне. – К.: Либідь, 1996
12. Писачкин В.А. Социология жизненного пространства. – Саранск, 1997. – 174 с.
13. Проблемы общения в психологии: Сборник статей / АН, Ин-т социологии.; Отв. ред. Б. Ф. Ломов. — М.: Наука, 1981.
14. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
15. Психофизиология. Учебник для вузов / Под ред. Ю. И. Александрова. Спб.: ПИТЕР, 2001.
16. Тхостов А. Психология телесности. – М.: Смысл, 2002.
17. Роговик Л.С. Психотерапевтичні ефекти танцювально-психомоторного тренінгу// Актуальні проблеми психології. Том X. – Випуск 4. /За ред. акад. С.Д.Максименка. – К.: Главник, 2008. – С. 155-165.
18. Роговик Л.С. Психологія танцю. – К.: Главник, 2007. – 304 с.
19. Роговик Л.С. Зміст і структура танцювально-психомоторного тренінгу: ТІЛЮ. ТАНЕЦЬ. РОЗУМ. ПОЧУТТЯ /Простір арт-терапії:структура, хаос, стихія:Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з міжнародною участю, Київ, 26-28 лютого 2009 р/ За наук. ред. А.П.Чуприкова, Л.А.Найдьонові, О.А. Бреусенко-Кузнецова, Л.Вознесенської, О.М.Скнар. – К.: Міленіум, 2009. – 132 с. (С.46-50).

Studied was the nature of individual communication on the basis of N.A. Bernstein's theory about level organization of motion formation, deduced was the dynamics of nature, character and functions of body communication aspects. Theoretical analysis of communication structure covers levels of tonic and locomotion joining, tactile interaction, imitation, role and notional interpersonal interaction in body space. Given were the results of research of communication level dynamics of dancing psychomotor training participants.

Key words: “communication levels”, “body space”, “motion hierarchy”, “communication levels dynamics of an individual”.

Отримано: 16.03.2010

Передумови формування здатності до соціально-перцептивного передбачення у дітей з церебральним паралічем

Стаття присвячена вивченню особливостей соціально-перцептивного передбачення у дітей з церебральним паралічем. Визначаються специфічні особливості психічного розвитку хворих дітей, що впливають на антиципаційні здібності. Результати дослідження спонукають до пошуку шляхів психокорекції через застосування прогностичних програм.

Ключові слова: діти з церебральним паралічем, соціально-перцептивне передбачення, антиципація, психокорекція.

Статья посвящена изучению особенностей социально-перцептивного предвидения у детей с церебральным параличом. Определены специфические особенности психического развития детей, которые влияют на способности к антиципации. Результаты исследования побуждают к поиску путей психокоррекции через использование специальных прогностических программ.

Ключевые слова: дети с церебральным параличом, социально-перцептивное предвидение, антиципация, психокоррекция.

Серед актуальних тенденцій розвитку українського суспільства відмічається підвищення особистісної активності підростаючого покоління. Сучасний стиль життя вимагає від молоді прискореного засвоєння людського досвіду, конкурентоспроможності в різних сферах життєдіяльності, що обумовлює швидкі темпи переходу від нижчих до вищих стадій розумового розвитку. Одночасно з цією тенденцією все більше загострюється проблема інтеграції в суспільство осіб, які мають ускладнену ситуацію соціального розвитку внаслідок тяжких клінічних порушень. Серед них особливої уваги та захисту потребують хворі на дитячий церебральний параліч внаслідок широкої розповсюдженості та пов'язаної з ним вираженої інвалідизації. Стан вирішення цієї проблеми суспільством виступає показником його цивілізованості та гуманізму.

Попри розробку пріоритетних напрямів реабілітації та соціальної адаптації цієї категорії дітей (С.М. Зінченко, І.І. Мамайчук, А.М. Панов, І.А. Смирнова, А.В. Тюрін, О.В. Узун, С.В. Фаткулаєва, Л.О Ханзерук та ін.), ця проблема не втрачає своєї актуальності внаслідок органічно обумовлених перешкод для повноцінного розвитку, які важко піддаються психологічній